

Stephan Hermlin

ESTI FÉNY

Elöl két oboa és egy oboa da caccia, a háttérben vonósok és a basszus szólám indítják meg a témát, amelyet a kórus a huszonnegyedik ütemtől kezdve homofón ismétel meg. Az erdőkből hűvösség árad. Milyen hamar múlt el a nap. Felkerekedik az alkony; redőiből majd mélyebb homályok zuhognak. Ahol az egyik kérdez, ott a többiek nem tudják a választ, és ahol válaszok hangzanak el, ott a kérdések várnak. Alla breve kezdődik felgyorsulva egy kórusfúga. Később az alt egész hangokban egyre mélyebbre lépdél, lefelé. A homály kioltja az arcokat, a munka nyomait, a világosabb utcai színeket; egyetlen ablak sem csillámlik már, nem vár ránk egyetlen szomszédos ház, egyetlen település sem. A vonósok gé-dé-bé-fisszel keresztet vetnek. Maradj nálunk.

„Ki vidám vándorútra vágy – énekeltük –, a nap felé haladjon.” A nap szorosán a keleti hegygerinc fölött állt, amikor áthaladtunk az Inn hídján. A hídon, éppen a széles, végtelen hosszú völgy közepén, megálltam, s egy percig hasztalan szólongattak a tanárok. A szürkészöld, gyors víz mélyén látni véltem az ott lakozó pisztrángrajokat, azután megpillantottam messze délen a völgyzáró hegyet, La Margnát, melyet az én hegyemnek hívtam, és sose felejtettem el. *És odafent az ég, hogyan is lehet ilyen tágas*, milyen csöndes tudott lenni akkoriban, még nem jelölte meg kondenzcsík, fölfelé vonzotta a pillantást a távoli hegy fölé, mélységből a mélységbe taszította, mert nemcsak odalenn a vizekben lapult a mélység, körülvevett minden oldalról, más néven csöndnek hívják, sehol sem volt mélyebb, mint a kék magasságban, ahová föllegegtem, ahová leereszkedtem. Pillantásom, mint mindig, a felhőket kereste, melyek tovább vándoroltak, mint jómagam; hasonlítottak egymásra, mint évezredekkel e perc előtt és után, és mégis fájdalmat okoztak ingatagságukkal, mely értésemre adta, hogy a jövőben ez a pillanat nem ismétlődhet meg.

A nap erőre kapott, izzott a rémítő kékségben magasan a lankás erdőség fölött, melynek árnyékában ide-oda futkostam, tépdesve az alpesi vadrózsát, hogy teletömjem vele a hátizsákomat; nem sérültek meg, nem hervadtak el azonnal, szívós virágok voltak, hosszú ideig lobogtak emlékezetemben még azután is, hogy odahaza az üvegeket megtöltöttem velük.

Az erdőkből kakukk kiáltott, nem kellett megszámlolnom, hányszor, a vég-

telen élet állt előttem. A nap magasabbra ívelt, csak elvétve tűnt fel egy-egy ember, nyugodt, nyájas jelenlétük azonban mindenütt érezhető volt a szilárd, évszázados házakban, a tiszta utcákon, melyeken néha kocsi nyikorgott; messze egy pásztor támaszkodott a botjára a vörös fenyők mellett. A villanyvonat óránként végighaladt a völgyön. Dübörgése és robaja gyorsan elhalkult.

Késő délután, amikor túlestem a tanításon és az ebédszüneten, elmentem az üvegház mellett, át a réteken, a folyó mentén lefelé, a túhegyes scanfi templomtorony irányába, ahol már várt rám az öreg lelkész, hogy Cornelius Nepost olvasson velem. Lassan és állhatatosan ketyegett a falióra. Beburkolt a meleg fény, táncoló porszemekből és dohányfüstből épült oszlópa a könyvemre hullt, és én álmosan, elégedetten követtem a lelkész nyelvtani fejtegetéseit. Hazafelé menet meg-megálltam a parasztok mellett, akik csoportokba verődtek a falusi utcán. Azon voltam, hogy ne lássanak túl kíváncsinak; figyeltem rétoromán vagy német beszédük hangzását; egyikük-másikuk olykor egykedvűen szelíd pillantást vetett rám. Megbámultam hatalmas termetüket, széles, sötét kezüket; beszédüket csak részben értettem meg. Vasárnaponként ünnepi ruhában álltak a templom mellett, az asszonyok aranyzegélyes, fekete-piros népviseletet hordtak. Ezek az emberek félelmet és tiszteletet keltettek bennem; uralkodtak a szántókon, a legelőkön, a havasokon, az állatokon; az évszakok váltakozása közben nap mint nap tudták, mit kell tenniük, völgyet átszelő útjaik, elidőzéseik a tájnak hol ezen, hol azon a részén mind-mind egy adott rendszer, egy tervrajz vonalait és pontjait alkották. Tudtak valamit, amit én nem ismertem, és amire rá akartam jönni.

De tekintetem ismét a magasba szökkent, kékségek tornyosultak kifürkészhetetlenül egymásra, a nyugati hegyvonulatok fölé vörös fény nyomult, az első csillagok sápadtan léptek elő a felhőcskék éles kontúrjai közül, s amikor visszatekinttem a vállamon át, megborzadva láttam, miként köröz a Piz d'Esan sötét háromszöge fölött, fent a magasban az esti sas.

A vész hírek, bizonytalan szorongások, csitítgató beszédek közepette új obskurantizmus támadt. Máról holnapra szekták alakultak, terjeszkedni kezdtek, és a kioszkok falára kirakták tarka hetilapjaikat. A horoszkóp embermilliók életének irányítását vette át. A legbefolyásosabb szekta vezére meg tudta volna tölteni a berlini Sportpalotát is, ahányszor gyűlést hívott össze. Kapcsolatban állt Nagy Frigyes és Bismarck szellemével; ezek földi szócsövük útján azt jelentették, hogy a nemzeti erők a jövő. E szekta lapja különlegesen fantasztikus főcímeivel vonta magára a figyelmet. Egy vagy két évvel a katasztrófa előtt egy nyári reggelen ezt a címsort olvastam: Augusztus 19-én Anglia a tengerbe süllyed. A hozzá tartozó cikk kifejtette, hogy az Ūristen immár nem tűri tovább azokat a felhalmozódott bűnöket, amelyeket a brit plutokraták követtek el, kiváltképpen Németország ellen. A jövődőlés bösz komolysága vidámra hangolt, de csakhamar elment a nevetéstől a kedvem. Türelmetlenül vártam a megjelölt napot és az újság ezt követő számát. Az elkerülhetetlen vereség érzése hatalmasodott el rajtam, míg olvastam a száraz közleményt, mely szerint Anglia a megadott napon a tengerbe süllyedt. Megértettem, mily hiábavaló volna, ha bárki is észre akarná téríteni a jósolat híveit. Fölényes, szótlan mosollyal intéznék el, ha valaki utalna arra, hogy

az összes többi lap mintha nem értesült volna erről a hírről, továbbra is szállítja Angliából a legfrissebb jelentéseket, sőt az is így járna, aki angol újságokat mutatna nekik a megszokott udvari hírekkel és a wimbledoni verseny legújabb eredményeivel, vagy aki közös angliai utazásra hívná meg őket, hogy saját szemükkel láthassák: a sziget továbbra is fennáll. Mert azok, akik úgy döntöttek, hogy mostantól fogva a Mestert követik és ily módon léteznek a valóságban, ördögi praktikát és szemfényvesztést fedeznének fel minden ellenbizonyítékban, legyen ez másként hangzó újságjelentés vagy a komp, mely Folkestone-ban vagy Doverban köt ki. Az elvakultakat éppen a többiek ellenvéleménye, sokkal tekintélyesebb száma és ellenbizonyítékaik ereje erősítené meg véleményükben – mert a kevesek vak gőgje olykor éppen saját jelentéktelenségükből és meggyőző erejük hiányából táplálkozik, ez hiteti el velük, hogy ők az üdvösség egyedüli várományosai. Ettől kezdve a maguk választotta – mindenki más számára elérhetetlen – valóságban óhajtanak élni, és én rémülten sejtettem meg, hogy az eddig meg-hitt világ tömérdek tébolyult valóságszilánkká törik szét, és mindegyikük önmagából vezeti majd le jogosultságát, és nem kapcsolhatja többé össze őket közösség, se párbeszéd.

Erich M.-re, akihez barátság fűzött, alighanem hét esztendeje nem gondoltam; hét évvel azelőtt láttam őt utoljára, és aztán gyorsan el is felejtettem. Egy munkáscsalád legfiatalabb gyermeke volt – ahányszor csak tehettem, elüldögéltem a lakókonyhájukban. Akkoriban sok időt töltöttem berlini lakókonyhákban, új emberekkel találkoztam, akik félelmet keltek bennem, noha nem voltak barátságtalanok; titokzatosaknak láttam őket akkor is, ha csupa köznapi dologról beszéltek. Erich apja a spartakisták soraiban harcolt, ritkán beszélt, kimerültnek látszott, tüdős volt, mint Erich mondta. Erich két bátyja a Szovjetunióban dolgozott, szakmunkásként az Elektrozavodban. Az első ötéves terv korszaka volt ez, néma lelkesedéssel szemléltem a képeslapokban az új városokat, amelyeket Le Corbusier és Ernst May épített; minden héten elolvastam Karl Radek lapját, a rossz papírra nyomott, de jó németséggel írott Moskauer Rundschau. Ha Erich bátyjai alkalomadtán Berlinben töltötték szabadságukat, rábeszéltem őket, hogy látogassák meg a csoportomat. Milyen szépek voltak ezek az esték, már jó előre örültünk nekik, alig győztük kívánni, és ilyenkor mindenki mindenkit üdvözléssel és boldog nevetéssel köszöntött. Csaknem valamennyi bajtársam fiatal munkanélküli volt, a fiúk és lányok közül sokan a szakiskolából a munkaközvetítőbe kerültek, többé nem szabadultak el innen, a hivatal előtt ögyelegtek, noha ez nem tudott állást szerezni nekik. Egy ideig kívülről állónak számítottam, a rám irányuló pillantások bizalmatlanok vagy ironikusak voltak. Aztán – a rejtett polgárháború korában – beváltam: nem tértem ki az SA-legények meg a rendőrök útjából. Egyébként nem is az utcai vagy a teremharcoktól féltem. Nyugtalanítóbb volt az ügynevezett ház- és udvaragitáció – idegen ajtókon kellett csöngetnem, hogy beszélgetésbe elegyedjek olyan emberekkel, akiket még sohase láttam. Küszködve, nagy nehezen legyűrtem a szorongást, amelyet az ilyen találkozások okoztak, a rossz érzés mégis mindig feltámadt bennem újból. Barátaim mit se tudtak erről. Megfigyeltek, és most már maguk közé fogadtak. Ha Erich bátyjai eljöttek hozzánk,

lelkesült kíváncsiságunk határtalan volt. Nem fáradtunk bele a kérdezősködésbe. Beszámoltak a moszkvai hétköznapiokról, a hatalmas munkateljesítményekről, az ínségről és nélkülözésekről, és a hibákat is bátran a nevükön nevezték. Elmagyarázták a számadatokat: terveiket és ellenterveiket, élelmiszer-fejadagjaikat. Ínség és éhség se fokozhatta le szemünkben a Szovjetuniót; mindez a múltnak, egy korrupt társadalomnak, a háborúnak és az országra ráerőszakolt polgárháborúnak az öröksége volt. Nálunk is volt akkor éhínség. Azért, mert néhányan dőzsöltek. Ott viszont egy ország, mely nem ismeri a munkanélküliséget, bőséget teremt majd mindenkinek. Ott is volt lakáshiány, de már épültek azok a városok, amelyeket álmaimban és később egy versemben fehér városoknak neveztem, mert fehéreknek és tökéleteseknek láttam őket az Épülő Szovjetunió és a Munkás-képesűtség fotográfiáin. Nálunk volt elég lakás, de naponta százakat lakoltattak ki, mert nem tudták többé fizetni a bért. Nevetve olvastuk a polgári újságok beszámolóit az orosz ínségről; felszabadult nevetés volt ez, mert tudtuk, hogy odaát gyors iramban halad minden előre, míg nálunk a kapitalizmus a végét járja.

Február elején, néhány nappal Hitler hatalomátvétele után, a Kaiserallee egyik mellékutcajában dobszó és ének ütötte meg a fületem. Megálltam és néhány pillanat múlva egy hitlerjugend-osztagot pillantottam meg, éppen az én utcámba fordultak be dalolva. Némely katonanóták kétes németiségével ezt zengedezték:

*Hogy legyen Némethon a németé,
Ezért haltak meg falaidnál, La Bassée.*

Sose hallottam azelőtt ezt a dalt. A dallam és a szöveg, akárhogy múltak is az évek, mélyen bevésődött az emlékezetembe, akárcsak az, ahogyan a sor bal szélén menetelők gyorsan befordultak a sarkon, és a második sorban a szélső ember Erich M. volt, a barátom – hangosan énekelt, barna ingben, fején barna sapka díszelgett. Meglátott és vérvörös lett, én pedig éreztem, hogy elsápadok. Egyenesen maga elé meredt. Pár óra vagy nap elegendő volt ahhoz, hogy így átalakítsák. Tizenhét éves voltam, és nem fogtam fel ezt, de aztán megértettem, amikor már régen tovamonult mellettem. Ő volt az első, rengetegen követték, láttam. Fékezhetetlen a vágy, hogy az erősebbhez tartozzunk. Hány csatatéren cseréltek zászlót, akiket vereség fenyegetett.

Hét év és néhány hónap telt el ez után az utcai jelenet után, amikor hirtelen eszembe jutott Erich M., aki, mint már említettem, teljesen kihullt az emlékezetemből. Éjszaka volt, egy szurdokban feküdtünk, miután több napon át meneteltünk csaknem megszakítás nélkül és különféle irányokban. Nem tudtuk többé pontosan, hol vagyunk, egységünkhöz szétugrasztott katonák, sőt civilek is csatlakoztak, aztán eltűntek oly hirtelen, ahogyan felbukkantak. Páncélosok zajára fűleltünk, ezekben a napokban váratlan közelségből dübörögtek fel, nappal az égbolt repülőgépekkel volt tele, távoli bombázásokat hallottunk, egy Morane-repülőraj menekült néhány Messerschmidt elől, a háború felbomlasztott minket, felbomlasztotta saját magát, mielőtt valóban tudomást vettünk volna róla. Egy üres faluban üres tekintettel néztem a plakátot a falon: „Nous vaincrons, parce

que nous sommes les plus forts”.* Akárhonnan feltűnhettek volna a német páncélos hadoszlopok, némelyek a hírek szerint a távoli délről nyomultak előre. A németek főtámadása már nem északról jött. Mézières-ből és a mormali erdőből rohamoztak, keleti irányból tehát. A tengerpart felé nyomultak, elválasztották az angol csapatokat a franciáktól. Láttam a csillagokat az égen, egy zseblámpa kerek fényét a térképen, nem messze tőlem. Néhány tiszt kitartóan karattyolt a közelemben, olyan érzésem támadt, mint gyerekkoromban, amikor örömmel töltött el a felnőttek köröttem folyó beszélgetése, melyet nem fogtam fel és nem is akartam felfogni, csak a hangjait szerettem, értelme nem érdekelt. Az érthetetlen beszélgetésből csak egy mondat tört át kimerültségemen. „Bevették Lens-t – mondta valaki –, és Béthune-t és La Bassée-t. Feltárult a történelem irdatlan egyhangúsága, minden húsz évben ugyanazok az egyébként soha ki nem mondott nevek hangzottak el, a végzet újból és újból ugyanúgy indult mozgásba, mint a kőgöregetek, a falvak és a kisvárosok, úgy látszik, csak azért léteztek, hogy meghódítsák őket, hogy tönkremenjenek, és az emberek azért szenvedtek, hogy megéljék jövőbeli szenvedéseiket.

Beléptem a Palais Bourbon mögötti terembe. Szakadatlanul rengett a föld, a spanyolországi lövések zaja elült, a Szudéta-vidék után Prága került sorra, megszállták Memel vidékét és Albániát, már láttam, miként zuhannak a bombák, miként válnak füstté az eskük, törnek szét szövetségek, tekintetemet a barátaimra szegeztem, minden harcok közül a legnehezebbet vívtuk, útját akartuk állni a háborúnak, az államférfiak beszédeket tartottak, meg kellett találnunk bennük a mondatot, a mellékmondatot, melyben ott lapult a homályos, könnyedén odavetett fenyegetés. Könnyű volt elcsüggedni, már láttam is magam körül a sok bátortalan vagy cinikus vagy kétségbeesett embert. Én nem estem, nem eshettem kétségbe, mindig meghallottam magamban Luther kemény harci biztatását. Abban a tudatban éltem, hogy hozzátartozom az élcsapathoz, mely megmutatta az emberiségnek az egyedül lehetséges utat, és ha gyakran idéztem is a Rosa Luxemburg-féle „szocializmus vagy barbárság”-ot, mégis hihetetlennek találtam ezt az alternatívát, a fenyegető „vagy”-ot félretoltam, úgy éreztem, a nagy cél megnevezése máris a lényeg nélküli semmiségbe utasítja az iszonyatot.

Beléptem a terembe, fűtött a bizalom szép láza, kongresszusra gyűltünk össze, az utolsóóra, a háború és a fasizmus ellen, még három vagy négy hónap időnk volt, Európa minden nyelve ott kavargott körülöttem, úgy éreztem, mintha minden mosoly felém irányulna, jószággal, együttérzéssel, bizalommal, talán mert olyan fiatal voltam, az egyik legfiatalabb küldött. Láttam Paul Nizant, borús homlokát az elnöki asztalnak támasztotta, láttam Andersen Nexót, láttam Aragont, akinek néhány naponként információkat szállítottam a spanyol menekültekről a Rue du 4 Septembre-ba. Felhők úsztak át a termen, viharos öröm költözött belém, betöltött, barátaim asztalát kerestem, a kerek asztal közepén ott állt a tábla az „Allemagne” felirattal, ismerős arcokat pillantottam meg, Rudolf Leonhard,

* Győzni fogunk, mert mi vagyunk az erősebbek.

Franz Dahlem, Siegfried Rädcl odaintettek magukhoz, Heinrich Mann a mellette álló üres székre mutatott, és „fiatalember”-nek titulált, elnémultam az örömtől és zavartól, hány halott gyűlt akkor körém, és miért hordja Rädcl országgyűlési képviselő a fejét a hóna alatt . . .

Időnként meglátogattam apámat. Utoljára azért csaptunk össze, mert nem voltam hajlandó Cambridge-be utazni, és kérdésére azt feleltem, hogy azért nem megyek, mert a német forradalom a tét, és én a munkásokkal akarok maradni; e naptól kezdve nem vitáztott velem a politikáról. Olykor arra biztattam, hogy menjen külföldre. Mosolygott és elnézett mellettem: „Minek?” Kis szünet után hozzáfűzte: „Németország fegyház, ez igaz, de kényelmes fegyház.” „Egyébként – tette hozzá –, már rég nem kerestem annyi pénzt, mint éppen most. El kell ismerni: az uraságok sokat tesznek a nemzetgazdaságért.” Megkérdezte, hogy szükségem van-e valamire; megnyugtattam: kijövök valahogy a keresetemből. Arckifejezésén látszott, hogy nem óhajt tovább beszélni, a zongorához ült, és Mozart-szonátákat játszottunk.

Mindig olyan ember volt, aki kelletlenül, távolságtartó, szórakozott nyájas-sággal beszélt, és olyannyira elmélyült hallgatásában és álmaiban, hogy gyakran hosszú percekbe telt, míg visszatalált a valóságba, ha kitartóan beszélt hozzá az ember vagy kérdéseket tett fel neki. Ilyenkor növekvő szorongás fejeződött ki tekintetében, és mivel én már fiatal koromban hasonló helyzetekbe kezdtem kerülni, magyarázat nélkül is megértettem viselkedését. „Mennyire hasonlít hozzá a természeted” – hallottam már kora gyerekkoromban. Bármilyen messzire vezérelt bennünket egymástól az élet, mindig közel éreztem őt magamhoz. Nem kellett megkérdenem, hogy mi megy végbe benne, hiszen a képmása voltam. Talán tudta ezt; engem vigasztal ez a feltételezés az oly sok évig tartó, fölöttébb töredékes beszélgetések után, amelyek évtizedekkel ezelőtt, halálával végleges hallgatássá kővültek.

A hajnali szürkületben még mindig két óra hosszat játszott a *Wohltemperiertes Klavier*ből, jóval a reggeli és titkárnöje megérkezése előtt. Zongorajátéka ugyanolyan csodálatos volt, mint régen; még többet játszott, mint hajdan, az új kort megvetéssel türte el. Mindig a zene tette számára elviselhetővé az életet, most ezzel töltötte a nap nagy részét. Olykor felszólított, hogy muzsikáljak vele; nem hegedültem rosszul, de játékom nem volt egyenértékű az övével. Mégis dicsért, mert, mint mondta, értem, amit játszom. Kamaramuzsikára, mely a korábbi években, változó szereposztásban, gyakori volt nálunk, immár alig került sor – barátaink és partnereink elutaztak, vagy jobbnak látták, ha többé nem keresnek fel bennünket. Egyszer egyik nagyon ritka, közös sétánkon találkoztunk egy barátunkkal, az egyik legfigyelemreméltóbb fiatal német zeneszerzővel. Az illető sok éven át látogatta a házunkat, azok közé a művészek közé tartozott, akiken apám segített. Most szedte a lábát, hogy elérje a következő kereszttutcat, gyorsan befordult, hogy ne kelljen köszönnie nekünk. Mint később megtudtam, nem jött többé a házunkba. Művészi engedményeket nem tett a nemzetiszocializmusnak; legjobb művét a birodalom egyik leghíresebb együttese mutatta be; a művet a propaganda-miniszter a következő napon betiltotta. Sok évvel később ismét találkoztam vele.

Nagy együttérzéssel beszélt a családomról és rólam; apámról érdeklődött. Elmondtam neki, hogy a „kristályéjszakán” Sachsenhausenbe vitték. Tulajdonképpen semmi rossz nem történt köztünk. Csak egy bizonyos pillanattól fogva nem akart többé tudni rólunk. Sokkal később fogtam fel, hogy a lekötözöttség érzése csupán a bensőleg erős emberekben érleli meg a szükséges következtetéseket, a gyöngék teljességgel elviselhetetlennek találják ezt, olyannyira, hogy agresszióra ragadtatják magukat azokkal szemben, akik iránt hálát kellene érezniük. Ez az ember nem volt teljesen erős, de gyenge sem; a többséghez tartozott, a harmadik kategóriába. Az elkövetkező időkben gyakrabban kellett találkoznom vele. Sohasem hoztuk szóba, hogy kitért az elől az utcai találkozás elől, és hogy eltűnt a látókörünkől. Tekintete olykor izgatott, fürkésző kifejezést öltött, mintha tudásom, emlékezőtudója volna. Ez az arckifejezés zavarba ejtett. Nem akartam megszegyenyíteni, de gyanúját sem oszlatthattam el. Az ilyen találkozások csak megerősítettek új életérzésemben, mely a teljes közönyből és abból a vágyból tevődik össze, hogy felülvoltsek. Ez az életérzés egyfelől azt a fajta zavarodottságot fejezte ki, amely megfertőzött, de megőrző ereje is volt, lehetővé tette, hogy tovább éljek.

Csak keveset tudok, kevés tanútól arról, ami később történt apámmal. Egyik barátom, egy fiatal fémmunkás látta őt Sachsenhausenben, amint az év vége felé vékony zsávolruhában követ tört. Barátom tudta, hogy apám azelőtt sohasem végzett testi munkát; azt is látta, hogy zokszó nélkül cipel súlyos terheket, közvetlenül beszállítása után, ami állítólag különlegesen borzalmas volt. Az SS-szel szemben a végsőkig megőrizte különleges tartását, mely fegyelmet, udvariasságot és megvetést fejezett ki.

Már azelőtt is mind mélyebb magány nehezült rá abban az országban, amelyről nem akart lemondani. A zongoránál ült vagy fel-alá járkált hosszú éveken át gyűjtött képei közt. Ez idő tájt már más országokban tartózkodtam. Ha rá gondolok, nem abban az alakban jelenik meg előttem, amelyet utolsó éveiben öltött magára, hiszen ezeket az éveket tulajdonképpen egymástól távol töltöttük. Fiatalosnak látom, gyors mozgásúnak, elegánsnak az elegáns emberek között, én magam, hallgatag, jelentéktelen csöppség, a nevelőnőm mellett a háttérben állok. A közelünkben valaki így szól a szomszédjához: „De szép ember!” Csodálkoztam: hogyan is lehet szép, hiszen ő egyszerűen csak az apám. Gyakran volt társaság nálunk. Ha a vendégek már délután jöttek, olykor látni akarták a bátyámat és engem, és ilyenkor mindkettőnket vagy engem bevezettek abba a szobába, ahol a társaság barátságos kiáltozásokkal üdvözölt, és egykettőre elfelejtett miniket. Egyszer apámnak, aki éppen vendégeivel csevegett, rám esett a pillantása, amint elveszetten álldogáltam egy sarokban, félbeszakította beszélgetését, kézen fogott s egy másik szobába vezetett, itt hirtelen fölemelt, magához szorított és megcsókolt némán, kétségbeesetten. Édes és félelmetes pillanat volt ez, kapkodtam a levegő után, míg tartott ez az emésztő csók, védekeztem a karjai között, mert aznap nem borotválkoztam elég gondosan, és szúrt az arca. Lerakott a földre, és bevezetett a gyerekszobába, és amikor felpillantottam rá, zavartan láttam, először és utoljára, hogy könnyes a szeme.

De látom őt, amint azonnal belép újból a gyerekszobába, ami ritkán fordult elő. Egy vagy két évvel később történhetett ez, körülbelül hatéves voltam. Tart-

sam fel a kezemet, mondta, van valami játéka a számunkra. Két kis fémtárgyat mutatott, két rendjelét, melyet a háborúban szerzett. Nem tudtuk, mit kezdhetünk velük, de még sokáig ott heverték szövetállataink és faautócskáink között. Később megtudtam, hogy apám, aki 1914-ben maga is osztotta a nagy többség vad nacionalista nézeteit, átalakulva, megváltozva tért haza. Ritkán tiltott meg bármit is, de az ólomkatonákat kitiltotta házunkból, amit bátyámmal értetlenül és keserűen fájlaltunk. Csak egyszer ütött meg; tizenhárom éves lehettem, és az asztalnál, beszélgetés közben, melyből csak arra emlékszem, hogy nyilvánvalóan politikai témát érintett, megkockáztattam azt a megjegyzést, hogy újra vissza fogjuk szerezni jogunkat Elzász-Lotharingiára. Apám elsápadt e szavak hallatára, szó nélkül fölállt, hozzám lépett és arcul ütött, majd elhagyta a szobát. Csak később tűnt fel nekem, hogy a háborút sose hozta szóba, és ahányszor mások erre a témára terelték a beszélgetést, csökönyös hallgatásba burkolódzott.

De akkoriban, vagyis jóval később, amikor a zenébe merülve láthatólag már csak a katasztrófára várt, csaknem valamennyi szokását megváltoztatta. Nem várta meg, míg azt tanácsolják neki, hogy lépjen ki a klubjából; bejelentette kilépését. Nem vásárolt több képet, hanem eladogatta őket; nem érdeklődtem felőlük, tudomásul vettem, hogy ritka látogatásaim alkalmából egyik-másik hiányzik; még láthattam a titokzatosan szép Odilon Redont, füstvirágai nem ezen a földön virulnak; a nagyszobában még ott függött a szüleim portréja, Corinth műve. Jóval a második világháború után, amikor már régen nem gondoltam apám képeire, az oslói múzeumban fölfedeztem egy Munchot, mely hosszú évekig apám íróasztala fölött lógott. A kép egy ember sziluettjét ábrázolja, az ablaknál áll, teljesen elsötétített szobában, miközben a sötét tengeren egy kivilágított hajó úszik el. De nemcsak képek hiányoztak, apám eladta a lovakat is, mert nem lovagolt többé, furcsa is lett volna, ha ragaszkodni próbál e szokásához azután is, hogy a náci lovasos-tagok a Tiergartenben nyüzsögtek. Nekem már rég nem volt lovam; apám elkedvetlenedett, amikor észrevette, hogy nem túl szívesen és tulajdonképpen csak miatta ülök lóra. Ő maga kiváló lovas volt, rendszeresen akadályokkal tette próbára tudását a gyakorló pályán.

Régebben, még gyerekként, naponta találkoztam vele, amikor nevelőnőm kíséretében sétálni mentem. Száraz időben magammal vihettem kis kerékpáromat, és közvetlenül a lovaglótú mentén karikáztam, mely a Charlottenburger Chausseével párhuzamosan haladt, föl-le a kis földhányásokon, melyeket a műegyetem homlokzata előtt álló öreg fákkal szemben halmoztak fel. Apám angol trappban jött szembe velünk, a fasoron át már messziről észrevettük, mindig egyedül lovagolt; a láthatatlan nap beragyogta az őszi fák közt a könnyű ködöt, levél levél után vitorlázott lefelé. Elragadtatva néztem, milyen hanyagul és derűsen ül a nyeregben. „Apa!” – kiáltottam, de nem válaszolt. Változatlan sebességgel ügetett tovább, jól ismert mosolyával ferdén pillantott le ránk, vagy talán kicsit mellénk, csupán lovaglópalcáját emelte sapkája pereméhez. Csendben álltunk és utána néztünk, miközben mögöttünk az aszfalton egy-egy kocsni kereke zörgött, és láttuk, amint a ló és lovasa belevész az arany ködbe.

EÖRSI ISTVÁN fordítása